

Ж. Манкеева

*А. Байтұрсынұлы атындағы Тіл білімі институты, Алматы, Қазақстан
(E-mail: ainurseit@mail.ru)*

DOI: <https://doi.org/10.32523/2664-5157-2020-2-4-91-97>

Көрнекті тілтанушы, әдебиеттанушы, түркітанушы Құлмат Өмірәлиевтің туғанына 90 жыл

Қазақ тілі тарихын тереңдете зерттеуге, қазақ әдебиетінің тарихы мен теориясын ғылыми тұрғыдан жаңаша байыптауға, түркі жазба ескерткіштерін тың көзқараспен зерделеуге зор үлес қосып, артына елеулі мұра қалдырған лингвист, әдебиет зерттеушісі, түрколог Құлмат Өмірәлиев қазіргі Түркістан облысы Қазығұрт ауданының Алтын ауылында 1930 жылы 10 қарашада дүниеге келген. Қаршадайынан еңбекке араласып, мектепте оқып жүрген кезінде Жарлытөбеде есепші-табельші, мал дәрігері (1947 жж. ветеринарлық техникумды тәмамдаған), Қаратаста аудандық газеттің жауапты хатшысы ретінде қызмет етіп үлгерді (1948-1950 жж.). Шымкенттегі мұғалімдер институтының қазақ тілі мен әдебиеті факультетін үздік бітірген соң (1951 ж.), орта мектепте қазақ тілі мен әдебиеті пәндерінен мұғалім, оқу бөлімінің меңгерушісі болып істейді.

Қ. Өмірәлиев 1953-1957 жж. Абай атындағы Қазақ педагогикалық институтының филология факультетін бітіріп, 1957-1960 жж. сол жерде аспирантурада оқыды. Алғашқы ғылыми жетекшісі болған қазақ тілінің көрнекті маманы, профессор Сәрсен Аманжолов қайтыс болғаннан кейін, оның орнына академик Исмет Кеңесбаев белгіленді.

1960-1962 жж. Атырау (Гурьев) педагогикалық институтының оқытушысы, 1962-1972 жж. «Қазақстан мектебі» журналы редакциясының бөлім меңгерушісі болып қызмет атқарған ол ғылыми жұмыспен де өндірте айналысып, 1970 ж. «XV-XIX ғасырлардағы қазақ поэзиясының тілі» деген тақырыпта кандидаттық диссертациясын қорғады.

1972 ж. бастап ҚазКСР ҒА Тіл білімі институтының түркітану және тіл тарихы бөлімінің аға ғылыми қызметкері болып, 1985 жылдың 25 мамырында дүниеден қайтты.

Жалпы, А. Байтұрсынұлы, Қ. Жұбанов негізін салған дәстүрлі қазақ тіл білімін одан әрі дамытып, өрісін кеңейткен С. Аманжолов, І. Кеңесбаев, М. Балақаев, Ғ. Мұсабаев, Ә. Қайдар, Р. Сыздық, Ш. Сарыбаев үрдісін жалғастырған ғалымдардың жаңа легі өткен ғасырдың 70-80-ші жылдары бой көрсетті. Бұл буын қазақ тілін зерттеудің тың ғылыми-әдіснамалық негізін жетілдіріп, қолдану арқылы отандық лингвистиканы жаңа сапалық деңгейге көтерді.

Олар ана тілінің қазынасын бүкіл болмысына сіңіріп, киесін сезінген, тумысынан қабілетті, сөзді өнер деп ұққан ата-бабамыздың асыл қасиетін игерген, сөйлеп кетсе шешен, зерттеушілік танымы кең де терең, ойларындағы романтикалық, эвристикалық сезімдері тұлғалық деңгейге ұласқан ғалымдар шоғыры еді. Т. Жанұзақов, Е. Жұбанов, Е. Жанпейісов, С. Омарбеков, С. Нұрханов, т.б. кіретін осы талантты топтың ішінде Құлмат Өмірәлиев өзінің ізденгіш дара болмысымен, шалқар да шыңырау пайымымен ерекшеленетін шоқтығы биік жан болатын.

Академик, аса көрнекті лингвист Рәбиға Сыздықова өзінің замандас әріптесі туралы: «Ол бүкіл болмыс-бітімімен, білімімен, сол білімді дұрыс жарата білген қабілетімен табиғатынан туа біткен ғалым еді. Бұл таным ең алғаш рет оның 1963 жылы «Қазақстан мектебі» журналында жарияланған «Қазақ әдебиеті тілі тарихын қай тұрғыдан зерттеу керек?» деген мақаласын оқығанда басталған-ды. Ғалымдық жолды енді бастаған Құлмат өзінің қадам алысын осыдан-ақ танытты», - деп жазды.

Ғалым мұрасын зерделеу үстінде белгілі тілтанушы Е. Жанпейісовтің оның шығармашылығының тіні – «тіл тарихы, әдебиет тарихы, ел тарихы», «зерттеулерін бұлай бірнеше ғылым тоғысында жүргізетін, ғұламалығы жағынан сойы бөлек мұндай тұрпатты ғалымдар – ғылымда жалпы сирек құбылыс» деп бағалаған пікірінің шындығын көреміз. Ғалымның үш жүзден астам үлкенді-кішілі еңбектері тіке-

лей, яки жанама түрде болсын, тарихқа жүгінген боп шығады. Бұл ғалым өрісінің кеңдігін ғана емес, зерттеушілік тереңдігін көрсетіп, сол заманның өзінде тілді адам танымының өзегін айқындап беретін құрал ретінде танитын бүгінгі таңдағы кешенді бағытпен ұштасқан «Құлмат феноменін» дәлелдейді.

Чарль Ф. Гарсон мен Хасан Оралтай сынды ғалымдардың 1983 жылы Лондондағы «Central Asian Survey» басылымында жарияланған «Күлтегін: келешек үшін насихат па?» мақаласында және мұның 1985 жылы Анкарада «Asya-Afrika Araştırmaları Grubu» жинағында түрік тіліне аударылып басылған нұсқасында Қ. Өмірәлиевтің «Күлтегін» мақаласына («Қазақ әдебиеті», 1982) 68 жерде сілтеме жасалуы ғалымның зерттеулеріне берілген жоғары баға есебінде қабылданады.

«Тұтастық», «жалғастық», «сабақтастық» ұғымдары арқау болған Қ. Өмірәлиевтің ғылыми ой жүйесі оның барлық еңбектерін («XV-XIX ғасырлардағы қазақ поэзиясының тілі», «Қазақ поэзиясының жанры мен стилі», «VIII-XII ғасырлардағы көне түркі әдеби ескерткіштері», «Оғуз қаған» эпосының тілі» т.б) ортақ бір арнаға тоғыстыратынын байқаймыз.

Бұл зерттеулердің бәрінің түпқазығы – көне түркілік ескерткіштер тіліндегі сұлу сөз орамдары мен бейнелі тіл өрнектерінен басталып, жыраулық поэзия мен Махамбет, Дулат өлеңдерінде жалғасын тапқан поэтикалық өрімдер арқылы көрініс беретін көркем әлем.

Ғалым шығармашылығына көркем ой жүйесін айшықтаудың қазақ поэзиясындағы бастау көздерін көне түркілік тамырмен сабақтастырған әдебиет пен тіл тоғысындағы филологиялық сипат тән. Мұндай зерттеулердің қазіргі таңдағы тіл білімі мен әдебиеттанудың лингвопоэтика, мәтінтану, дискурс, текстология мәселелерінің мәнін ашуда ғылыми құндылығы аса жоғары. Олай болса, Қ. Өмірәлиевтің монографиялары мен өзекті ғылыми мақалалары өз заманында ғылыми ортаның рухани-әлеуметтік санасында тың серпін туғызса, бүгінгі күні де қазақ филологиясы мен руханиятын, түркітану саласын зерттеуді жаңа сапалық деңгейге көтеру, жаңғырту үрдісінде тиімді ғылыми-әдіснамалық құрал ретінде бағалануы тиіс.

Мысалы, Қазақстанның Ресейге өз еркімен қосылғанын тойлап жатқан 1982 жылы Қ. Өмірәлиевтің «Қазақ әдебиеті» газетінде жарияланған, жоғарыда айтылған «Күлтегін» атты мақаласы әуелден бостансүйгіш түркі (қазақ) рухының отаршылдыққа қарсылығын астарлаған үні іспетті болды.

Ғалым талдаған Күлтегіннің сөзінде «ертедегі түркілердің таным-түсінігі, мінез-құлқы, сана-сезімі, ой өрісі, мұң-шері, аңсаған арман-мұраты, өрлік пен ерлік үні» тасқа қашап таңбаланған. Сөз мазмұнын талдау барысында ертедегі түркілердің өткен тарихын, өз заманын, қоршаған ортасын қалай, қай дәрежеде танығаны анықталады. Соның нәтижесінде зерттеуші осыдан 1250 жыл бұрын Орхон бойына қойылған тас бітікті түркі халықтарының тарих сахнасына шығуы мен өзін тануының, өзгелерге осы танымды мойындатуының тарихи куәсі тәрізді қызмет атқарғанын көрсетеді. Қ. Өмірәлиевтің Күлтегінге берген бағасы бүгінгі таңдағы рухани жаңғыру үрдісінің мәнін түркілік құндылықтар тұрғысынан түсіндіріп бере алады. Демек, өлең-сөздегі поэтикалық дискурстың ұлттық болмысын мәдени-әлеуметтік тұрғыдан сипаттаған Қ. Өмірәлиевтің мұрасынан тілдік тұлға деңгейін ашуға қатысты тұжырымдарды табуымыз – заңдылық.

Жалпы, сөз өнерінің теориясында қарастырылатын поэтика мәселесін танудың ғылыми концепциясы А. Потебняның, В. Виноградовтың, В.М. Жирмунскийдің еңбектерінде ұсынылғаны белгілі. Ал қазақ тіл білімінде сөз өнерінің поэтикасы алғаш рет А. Байтұрсынұлы, Қ. Жұмалиев, М. Әуезов еңбектерінде негізделсе, одан әрі жетілуі Р. Сыздық, Қ. Өмірәлиев, Е. Жұбанов зерттеулерінде жеке шығармашылық өкілдерінің тұлғалық болмысымен байланыста және оның динамикалық категория ретінде коммуникативтік қызметіне мән беру арқылы тереңдей түсті.

Қ. Өмірәлиевтің поэтика тілін зерттеулерінің ерекшелігі – әуелде ауызша туып, тараған поэзия үлгілерінің одан әрі жанрлық сөз үлгілерінің қалыптасуына ықпалын тарихи даму сипатында қарастыруында. Бұл мақсаттағы зерттеулерін ғалым қазақ поэзиясының XV ғасырға дейінгі арналарынан бастап (VIII, XI, XIII ғғ.), кейінге жалғасқан (XV-XIX ғғ.) көне жазбалардағы ауызша сөз үлгілеріне жан-жақты талдау жасаған «XV-XIX ғасырлардағы қазақ поэзиясы тілі» атты монографиясы (1976) арқылы жүзеге асырды. Оны қазақ поэзиясы тілінің генезисін сипаттаған кешенді жүйе деп бағалауға болады. Бұл туралы көрнекті әдебиеттанушы ғалым Р. Бердібаевтің сөзімен айтқанда, «Әдебиеттану мен тіл білімінің аралық жігінен келіп, бұл егіз ғылымның басын біріктіретін ортақ проблемаларды сөз ету автордың (Қ. Өмірәлиевтің – М.Ж.) негізгі бағыты деуге болады».

Қазақ филологиясындағы маңызды мәселенің бірі әдеби тіл тарихына байланысты екені белгілі. Қазақ әдеби тілінің қалыптасуын жазумен байланыстыратын еурозектік қасаң қағидаға сай қазақ әдеби

тілінің бастауын Бұқарға тірейтін тұжырымдармен келіспейтін, әдебиетіміздің көне замандағы үлгілері мен нұсқаларын түбегейлі зерттеген Б. Кенжебаев, М. Мағауин, Н. Келімбетов, Р. Бердібаев сынды ғалымдардың қатарында тілші-ғалым болып саналатын зерделі зерттеуші Қ. Өмірәлиевтің «VIII-XII ғасырлардағы көне түркі әдеби ескерткіштері» атты монографиясының да маңызы зор.

Осы кітапта ғалым ертедегі түркі қағанатының әдебиетіне жататын Күлтегін, Білге қаған, Тоныкөк сөздеріне және ежелгі түркі фольклорына қатысты «Оғыз қаған» дастанына дәйекті зерттеу жүргізеді.

Қазақ әдебиеті тарихындағы көне мұралар бойынша білгір маман-ғалым Н.Келімбетов көрсеткендей, VIII ғасырда жазылған «Күлтегін батыр туралы сөздің» алдындағы рухани қайнар көздер одан да ежелгі дүние тарихының қойнауына жетелесе, ал VIII-XII ғасырлар мен XIII-XIV ғасырларда түркілер бай жазба әдебиет жасау дәрежесіне жеткен.

Қ. Өмірәлиев 1983 жылы жарық көрген «Қазақ поэзиясының жанры мен стилі» монографиясында XIV ғасырда жасаған Асан Қайғы, одан кейінгі Шалкиіз, Қазтуғанға жалғасқан Бұқар, Махамбет, Дулат өлеңдерін «ауызша әдебиет» деп санайды. Осы кітаптың Дулатқа арналған екі тарауында ақын өлеңдерінің композициялық құрылысын, сөз-образдарын талдай келіп, Дулаттың өзінен ілгерідегі Бұқар, Махамбеттерден мүлде басқа жаңа өлең үлгісін көрсетеді. Осылайша «дулаттану» ұғымын шынайы ғылыми айналымға енгізген Қ. Өмірәлиев Дулат ақынның ұлы Абайдан бұрынғы қазақ поэзиясындағы орнын айқындаған.

Ал лингвист-ғалым ретінде Қ. Өмірәлиев поэтикалық тілді зерттеуде мына мәселелерге ерекше назар аударады:

1. Өлең құрылысын зерттеуде ырғаққа ерекше назар аударып, «ырғақ – өлеңнің моторы» деп бағалайды. Мұны Қ. Өмірәлиев зерттеулеріндегі XV-XIX ғасырлардағы қазақ поэзиясының тілін өзге жанр тілінен ерекшелейтін грамматикасының ырғақпен, ұйқаспен астасып, синтаксистік-морфологиялық нормасына сай құрылымдалатын көнетүркілік рух мазмұнын берудің тәсілі деп түсінген жөн. Соған орай, өлеңнің синтаксистік жүйесі грамматикалық формалары арқылы өлең ырғағымен бірлікте қаралып, жанрлық сипатын айқындайды. Мысалы, XV ғасырдағы Бұқар жырау жырында көрінетін синтаксистік ерекшелік – өлеңнің ырғақ заңдылығы негізінде туған поэтикалық тіл тұрақты тәсіл ретінде көрсетіледі:

Құландар ойнар құр тақыр
Қурай бітпес *демеңіз*.
Қурай біткен құба жон
Құлан жортпас *демеңіз*.
Құрсағы жуан боз бие
Құлын салмас *демеңіз*.

2. Поэзия тілін (XV-XIX ғғ.) оның көтерген тақырыбымен, идеясымен, жанрымен бірлікте қарау. Мысалы, Махамбет поэзиясы тілінің қуаты Бұқар сияқты қазақты тұтас алмай, оны қара халық (бұқара) пен ел-билеуші әкім хан-сұлтанға бөліп қарап, оларға көтерілістің көзімен қарсы сөйлеуінде деп түсіндіреді. Осымен байланысты ғалымның: «Ал енді қалай айту – түсініктің, идеяның жемісі. Демек, қазақ поэзиясында ненің айтылып, ненің айтылмауында осы поэзияның сезіну, көру, бағалау тарихы жатыр» деген пікірін «тілдік тұлға» ұғымымен байланыстыруға болады.

Сол сияқты Махамбет жырларындағы «менді» Қ. Өмірәлиев ақындық «мен» емес, батыр «мен» деп танып, оны өзіне дейінгі жыраулар поэзиясына, «Едіге» т.б. жырларға тән белгілердің жалғастығы деп қарайды. Махамбеттің поэзиясындағы көркем ойдың тілдік бейнесін беру мақсатында сөздің мағыналық аясының автор танымына сәйкес символдық өріске дейін шығуын, дәстүр мен жаңашылдықтың тоғысын ғалым «қызғыш» сөзінің қолданысы арқылы көрсетеді: «Айталық, өзге бір жерде *арыстанға* теңеп отырған Исатайын бірде Махамбет: *қызғыштай болған есіл ер, қайранда жұрттан не көрді* – деп қызғышқа теңейді. Мұнда ақын Исатайдың ерлігін айтайын деп отырған жоқ, оның халыққа, жұртқа қамқоршы болуын, ел қорғаны болуын, жанашырлығын ескеріп отыр». Бұл – халық ұғымындағы *қызғыштай қорыды* деген тіркестің, *қызғыш құс – көл қорықшысы* деген түсініктің негізінде ашылған лингвомәдени код.

Сонымен қатар, осы кезеңдегі қазақ поэзиясында «көшіп жүрген» даулы өлең жолдарын Қ. Өмірәлиев олардың арасындағы жанрлық тілдік-стильдік тәсіл байланысының мұралық-жалғастық дамуының көріністері деп санайды. Яғни цитаттық сипаттағы жолдар – жағдай ерекшелігіне қарай қажеттіктен туған қолданыстар, сабақтастық көрінісі.

Ғалымның: «Балдағы алтын құрыш болат тіркесі XV ғасырға тән бе? Ол дәуір жырында үнемі *түсі суық шым болат* түрінде келеді емес пе? *Азамат ердің баласы* деген тіркес XV ғасыр поэзиясына тән бе? Махамбеттің өзге өлеңдерінде осы тіркес өте жиі келетіні назар аудармай ма?» деген сауалдары қазіргі тарихи, мәнмәтіндік, мәтіндік және текстологиялық талдаулармен астасады.

Қ. Өмірәлиев көрсеткен Махамбет поэзиясы тілінде жиі кездесетін *қарындас, хан, сұлтан т.б.* сөздер қоғамдық-әлеуметтік мазмұнды бейнелейтін лексика ғана емес. Немесе топонимдік жүйе (*Еділ, Жайық, Нарын, Сағыз, Жем т.б.*) тек географиялық ұғым ретінде ғана қолданылмайды. Сол сияқты қару-жарақ атауларының көп кездесуі (найза, ақ алмас, көк семсер т.б. және өзіндік эпитеттер, теңеулер, метафоралар т.б.) «Еділ үшін егескен, Жайық үшін жандасқан» ақынның асқақ та күрескерлік рухымен сабақтас талданып, қазіргі лингвокогнитивтік, антропоэзектік бағытқа сәйкес тіл қызметін түсіндіретін қағидалармен ұштасады.

«Едіге», т.б. тарихи жырларда *қызыл нар, ақбота, желмая, боз інген* сияқты сұлулық мәнді дәстүрлі тіркестердің орнына Махамбетте қайрат пен күшті, шыдамдылықты бейнелейтін *қара нар, қас үлек, сары атан* сияқты тіркестердің қолданысы қазіргі тілмен айтқанда, Махамбет танымына, тұлғасына, не дискурсына сай ғалым назарынан тыс қалмаған.

Ғалымның өз сөзімен айтқанда, «екі сөз ұстасының (Бұқар, Махамбет) өлеңдерін зерттеу осы дәуір (XV-XIX ғғ.) поэзиясы тілін тануға толық жауап бере алады».

Осы кітаптың соңын ғалым: «...Дулат поэзиясы тілі туралы зерттеусіз XIX ғасырдағы қазақ поэзиясы тілі Абайға дейінгі дәуір поэзиясы тілі туралы соңғы тұжырым пікір айтуға болмайды. Жалпы, Абайға дейінгі қазақ поэзиясы тілі – Абай шығармалары тілінің өзекті бір саласы Дулат шығармалары арқылы ғана анық танылмақ» деп қорытады.

Осы тұжырымның ғылыми-дәйектік жалғастығы Қ. Өмірәлиевтің 1983 жылы жарық көрген «Қазақ поэзиясының жанры және стилі» деген келесі еңбегінде жүзеге асқанын жоғарыда көрсеттік.

Алдыңғы еңбекте Махамбет тілін танудағы қоғамдық-әлеуметтік, тарихи жағдайлардың ықпалы мен байланысы Дулат поэзиясын зерттеуде де ғалымның негізгі ұстанымы ретінде қолданылған.

Қ. Өмірәлиев – қазақ тіл білімінде лингвопоэтика жүйесінің ғылыми-әдіснамалық негізін қалаудың басында тұрған ғалымдардың бірі. Ғалым поэзия тілін (Дулат айтқандай: *Сөз – жібек жіп, Жыр – кесте*), «сөздің ұқсас, әрі ұйқас емес өрнекті бірнеше қайталау арқылы ұқсас көп өрнектердің тізбек қатарын жасап барып, бір бүтін кесте шығаруы, үйлесімді, гармониялы стильдің тууы» деп анықтайды.

Ғалымның осы кестені құру үстіндегі «айтушының психологиясы, сезім-күйі, көзқарасы, идеясы сөз иесінің айту шеберлігіне тән таңба түсіреді» деген пікірі В. Виноградов сынды ғалымдардың поэтикаға «автор бейнесіне» қатысты пікірімен үндесіп, қазақ көркем әдебиет стилистикасының өрісін дамыту туралы ойларымен жалғасады. Осымен байланысты Қ. Өмірәлиев ойларының ғылыми құндылығы – ақын тілін мәтіндік тұтастықта талдауға қатысты заманауи зерттеу үрдісімен сабақтастығында.

Мысалы, ғалым Дулат өлеңдері тілінің қазақ филологиясында бұл күнге дейін жеке өлең-сөздерінің өлшем-өрнектері негізінде ғана бағаланып келгенін тілге тиек етеді де, шын мәнінде, «...өлеңнің барша өлшем-өрнектері өлең синтаксисінің аясында, тұтас бір форманың ішінде, яғни өлеңнің ырғақ жігі, шу-мақ жігі өлеңнің синтаксистік жүйесімен бірлікте қарастырылуы тиіс» деген тұжырым ұсынады.

Осымен байланысты өлең туғызатын *ырмақ ағымы, әуез үйлесімі, дыбыс үйлесімі* т.б. ұғымдар тұтастықты ғана білдірмей, олардың көркем дүние де туғызуға негіз болатынын XIX ғ. 30-40 жылдарына дейінгі қазақ поэзиясының өлең түрлері арқылы көрсетеді.

Өлең-сөздің сыртқа шығуы үшін ең әуелі өлеңнің өлшем-өрнегін, қалыбын табу маңызды екенін Дулат өлеңдерінің жыр өлшемін Абай өлеңдерімен салыстыру арқылы анықтап, «өлең», «жыр», «сөз» түрлерін саралайды.

«Жаңа үлгідегі ақындық» кәсіп емес, өнер тұтынған өлең-сөздің қоғамдық қызметін өте терең түсініп, зор бағалаған, әлеуметтік тартыстың үлкен бір құралы» деп анықтаған ғалым пайымына сай Дулат поэзиясы тілінің кәсіби жаналық сипатын тану ақын өлеңдері мәтінінің композициялық-синтаксистік жүйесі арқылы жүзеге асқан.

Қорыта айтқанда, қазақ көркем ойлау жүйесін бейнелеудегі қазақ өлең-сөз әлеуетін, поэзия тілінің жанрлық даму генезисін зерттеуге бар рухани-танымдық қайратын жұмсаған Қ. Өмірәлиевтің ғылыми мұрасы, рухани-көркем қазынасы, қазақ өлеңінің көркем тілі арқылы ұлт болмысын танытуға бағытталған зерттеулері қазақтану іліміне қосылған үлес деп санаймыз.

Қ. Өмірәлиевтің өткен ғасырдың 80-жылдарында айтқан: «Егер де тіл білімі грамматикалық катего-

риялардың анықтамалары мен ерекшеліктерінен ғана тұратын болса, онда бұл ғылым үшін қазақ әдебиетінің ұлы классиктері Абай мен Мұхтардың шығармаларына соқпай да, оларды мүлде ұмыт қалдырып та оқулықтар жасауға, осы оқулық талаптары сипатындағы монографияларды жазуға әбден болады» деген тұжырымы қазіргі тіл білімінің антропоэзеттік парадигмасы мен болашақ межесін белгілейді. Бұл пікір Қ. Өмірәлиев зерттеулерінің филологиялық қана емес, «ұлттық сана мен тіл» байланысына құрылған кешенді сипатын да көрсетеді.

Ғалымның өзі өмірде жоқ болғанымен, елге сіңірген еңбегі мен кейінге қалдырған асыл мұрасы ел жадынан шықпағаны анық. Құлмат Өмірәлиевтің есімі 1991 жылы Оңтүстік Қазақстан облыстық атқару комитетінің ономастика жөніндегі комиссиясының шешімімен өзі оқыған Үшбұлақ мектебіне, одан соң Қазығұрт ауданының орталық кітапханасына беріліп, еңселі ескерткіші орнатылды. Ғалымның Дулат Бабатайұлы жөніндегі зерттеулері жоғары бағаланып, Семей облысы Аягөз ауданының Ақшатау аулындағы көшенің біріне оның атын беру ұйғарылды. 2001 ж. А. Байтұрсынұлы атындағы Тіл білімі институты түркітанудағы еңбектеріне лайықты мән беріп, «Ата тарих айғақтары» жинағын жариялады және туғанының 80, 90-жылдықтарына орай (2010, 2020 жж.) арнайы ғылыми конференциялар өткізді. 2010 ж. «Арыс» баспасы Қ. Өмірәлиевтің «Көне түркі әдеби ескерткіштері туралы зерттеулер» атты монографиясын жарыққа шығарып, Халықаралық түркі академиясында, «Парасат» ҚКИ ғылыми-зерттеу орталығында, Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университетінде де кітаптың тұсаукесер рәсімі болды.

Нұқ пайғамбардың кемесі тоқтаған дейтін аңыздың тұтқасына айналған қасиетті Қазығұрттың баурайында дүниеге келіп, бар ғұмырын ел руханияты жолында сарп еткен Құлмат Өмірәлиевтің ғылым көгіндегі жұлдызы уақыт озған сайын жарқырай түсетініне кәміл сенеміз.

Ғылыми еңбектері

1. Қазақ тіліндегі септіктердің алмасуы жөнінде бірер сөз // Қазақ ССР Ғылым академиясының Хабарлары. Филология және өнертану сериясы. – 1961. – 3(19). – Б.17-30.
2. Абай текстологиясы және оны бір ізге келтіру мәселесі // Қазақстан мектебі. – 1962. – №11. – Б.71-78.
3. Қазақ емлесі туралы кейбір ойлар // Қазақстан мектебі. – 1962. – №12. – Б.33-40.
4. Абай шығармаларындағы кейбір тілдік ерекшеліктер // Уч. зап. Гурьевского пед. ин-та. Серия историко-филологическая. – 1962. – вып. II. – Б.19-29.
5. Социалистік қоғамдағы ұлт тілдерінің даму заңдылықтарын зерттеу // Қазақстан мектебі. – 1963. – №1. – Б.70-76. (С.Омарбековпен бірге).
6. Сөздеріміздің тарихынан. // Қазақстан мектебі. – 1963. – №3. – Б.42-46.
7. Құнды еңбек [М. Балақаев, Т. Қордабаев (Алматы, 1961) және І. Кеңесбаев пен Ф. Мұсабаевтардың (Алматы, 1962) «Қазіргі қазақ тілі» атты оқулықтары жөнінде]. – Қазақ ССР Ғылым академиясының Хабарлары, қоғамдық ғылымдар сериясы. – 1963. – 5-шығуы. – Б.32-35.
8. Абай поэзиясындағы үлгі // Қазақстан мектебі. – 1963. – № 4. – Б.21-28.
9. Жазба мәдениетіміздің елеулі табысы // Қазақстан мектебі. – 1963. – №11. – Б.32-35. (Ш.Амановпен бірге).
10. Қазақ тілінің көмекші екі оқулығы туралы // Қазақстан мектебі. – 1963. – №12. – Б.25-28.
11. Қазақ тілі тарихының мәселесі // Қазақстан мектебі. – 1964. – №1. – Б.78-82.
12. Абай қара сөздері синтаксисіндегі екі ерекшелік // Қазақстан мектебі. – 1964. – №2. – Б.74-76.
13. «Қазақ тілінің орфографиялық сөздігін» пайдалану туралы // Қазақстан мектебі. – 1964. – №4. – Б.70-74.
14. Қазақ тілінің тарихы мен әдеби тіл тарихын жасау мәселесі // Қазақстан мектебі. – 1964. – №4. – Б.74-75.
15. «Жаяу», «үрім» сөздерінің тегі және оның тіл тарихына қатысы // Қазақстан мектебі. – 1964. – №11. – Б.88-89.
16. Қазақ тілі кеші // Қазақстан мектебі. – 1964. – №12. – Б.38-42.
17. Үлкен сөзінің этимологиясы // Қазақстан мектебі. – 1965. – №1. – Б.81-82.
18. Қазақ тілінің жаңа оқулығы // Қазақстан мектебі. – 1965. – №3. – Б.84-86.
19. Сөздеріміздің этимологиясы // Қазақстан мектебі. – 1965. – №4. – Б.83-84.
20. Қазақ тіл білімі әдебиетінің библиографиялық көрсеткіші // Қазақстан мектебі. – 1965. – №6. – Б.84-85.

21. Абай қара сөздері синтаксисінің кейбір түрлері жайлы // Қазақстан мектебі. – 1965. – №8. – Б.69-73.
22. Сырлы сөз // Қазақстан мектебі. – 1965. – №10. – Б.78-79.
23. Тіліміздегі кейбір сөздердің этимологиясы төңірегіндегі ой // Қазақстан мектебі. – 1966. – №2. – Б.70-72.
24. Қазақ тілінің тұңғыш методикалық оқулығы // Қазақстан мектебі. – 1966. – №3. – Б.88-90. (М.Серғалиевпен бірге).
25. Қазақ және мадияр (венгр) тілдеріне ортақ сөздер // Қазақстан мектебі. – 1967. – №5. – Б. 82-83.
26. «Қазығұрт» және оған қатысы бар топонимдер жайлы (Этнолингвистикалық очерк). – Қазақстан мектебі. – 1967. – №4. – Б.78-84.
27. Тұрап Айдаров – ғылым кандидаты. – Қазақстан мұғалімі. – 1967. – 6 маусым.
28. Абайдың нақыл сөздерін оқу-тәрбие ісінде пайдалану: мұғалімдерге арналған көмекші құрал. – Алматы: Мектеп, 1968. – 64 б.
29. XVIII-XIX ғасырдағы қазақ поэзиясының VI-XII ғасырдағы бастапқы іздері // Қазақстан мектебі. – 1968. – №11. – Б.92-96.
30. Қазақ тілінің тарихи грамматикасы бойынша бақылау-пысықтау жинағы. Университет пен педагогикалық институттардың филология факультеттерінің студенттеріне арналған. Құрастырушылар: А. Әбілқаев, Қ. Өмірәлиев, Ш. Сарыбаев. – Алматы, 1968. – 79 б.
31. Түркі тілдеріндегі р, л дыбыстарының алмасуы // Исследования по тюркологии. – Алма-Ата, 1969. – Б.138-140.
32. Мақал-мәтел және афоризмдерді оқушыларға таныту // Қазақстан мектебі. – 1969. – №3. – Б.47-49.
33. Ортақ мотивті, вариантты поэзия үлгілері жайлы // Қазақстан мектебі. – 1969. – №6. – Б.85-90.
34. Шешендік толғау өлеңдердің мақал-мәтелдермен стильдік-тілдік бірлігі және өзіндік ерекшеліктері // Қазақстан мектебі. – 1969. – №7. – Б.84-88.
35. Әдебиетті оқыту теориясы туралы көмекші кітап. – Қазақстан мектебі. – 1969. – №9. – Б.91-93.
36. Язык казахской поэзии XV-XIX (40-е гг.) веков: автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата филологических наук. – Алматы, 1970. – 21 с.
37. Махамбет поэзиясының өзіне дейінгі дәуіріндегі поэзия үлгілерімен байланысы // Қазақстан мектебі. – 1970. – №6. – Б.72-75.
38. Көне дәуірдегі сөз үлгілері және оларды зерттеу тәсілі // Қазақстан мектебі. – 1971. – № 2. – Б. 88-93.
39. Көне дәуірдегі сөз үлгілері және олардың зерттелу тәсілі // Қазақстан мектебі. – 1971. – №2. – Б.88-93.
40. Көне түркі сөз үлгілері туралы // Қазақстан мектебі. – 1971. – №9. – Б.91-95.
41. М.Қашқари «Сөздігіндегі» поэзия үлгілері және оның дәуірі // Қазақстан мектебі. – 1972. – № 2. – Б. 77-82.
42. Қазақ тілі тарихи грамматикасының практикумы. – Алматы, 1973. – 120 б. (А.Әбілқаевпен бірге).
43. Қазақ тілі тарихының мәселесі // Қазақстан мектебі. – 1974. – № 1. – Б. 78-82.
44. Қазақ тілінің тарихи грамматикасы (Бақылау-пысықтау жаттығулары). – Алматы, 1975. – 84 б.
45. Қазақ тілінің түсіндірме сөздігі // Қазақ ССР Ғылым академиясының Хабарлары. Тіл-әдебиет сериясы. – 1975. – №2. – Б.60-65.
46. XV-XIX ғ. қазақ поэзиясының тілі. Монография. – Алматы: Ғылым, 1976. – 240 б.
47. Қазақ тілінің тарихи іздері // Қазақстан мектебі. – 1976. – №8. – Б.87-92.
48. Қазақ тілінің тарихи іздері // Қазақ ССР ҒА Хабарлары. Тіл-әдебиет сериясы. – 1978. – № 2. – Б. 563-61.
49. Абайға дейінгі қазақ поэзиясы және әдеби тіл. – Қазақ ССР Ғылым академиясының Хабаршысы. – 1982. – №3. – Б.54-60.
50. «Оғуз қаған» ескерткішінің текстологиясы // Исследования старотюркских письменных памятников. – Алма-Ата. – 1983. – Б.63-72.
51. Қазақ поэзиясының жанры және стилі (XIX ғ. бірінші жартысы). Монография. – Алматы: Ғылым, 1983. – 239 б.

52. Қазақ әдеби тілінің тарихи кезеңдері // Қазақстан мектебі. –1984. – №2. – Б.61-64.
53. Азамат ғалым (Р.Сыздықова туралы) // Қазақстан мектебі. – 1984. – №11. – Б.77-79.
54. Тіл тарихы және этимология: ата тарихымызға үңілсек // Жалын. – 1985. – №5. – Б. 106-121.
55. VIII-XII ғасырлардағы көне түркі әдеби ескерткіштері. – Алматы: Мектеп, 1985. – 127 б.
56. Сөйлеу тілінің ауыз әдебиеті мен ақын-жырау шығармаларының қазақ әдеби тілін қалыптастыруындағы орны. – Кітапта: Қазақ әдеби тілінің проблемалары (ғылыми-теориялық конференцияның материалдары). – Алматы. – 1987. – Б.70-88. (Р.Әміров және Е.Жұбановпен бірге).
57. «Оғуз қаған эпосының тілі. Монография. – Алматы: Ғылым, 1988 – 280 б.
58. Өмірәлиев Қ. Қазақ әдеби тілінің тарихи көздері: Ұжымдық монография. – Алматы, 1989. – Б.91-141.
59. Ісмет ағаға хат // Зерде. – 1989. – №2. – Б.26-37.
60. Дулат Бабатайұлы. Замана сазы: өлеңдер мен дастандар. – Алматы: Жазушы, 1991 – 160 б.
61. Абай афоризмы. – Алматы: Қазақстан, 1993. – 128 б.
62. Ата тарихымызға үңілсек // Қазақ Ордасы. – 2003. – № 3. – Б.17-26.
63. Көне түркі әдеби ескерткіштері туралы зерттеулер. – Алматы: Арыс, 2010. – 650 б.
64. Тіл білімі мәселелері. – Алматы: Абзал-А., 2012. – 640 б.

Zh. Mankeeva

*Institute of Linguistics named after A. Baitursynuly, Almaty, Kazakhstan
(E-mail: ainurseit@mail.ru)*

**To the 90th anniversary of the famous linguist, literary critic,
turkologist Kulmat Omiraliev**

Ж. Манкеева

*Институт языкознания имени А. Байтұрсынова, Алматы, Казахстан
(E-mail: ainurseit@mail.ru)*

**К 90-летнему юбилею известного лингвиста, литературоведа,
тюрколога Кулмата Омиралиева**

Автор туралы мәлімет:

Жамал Айтқалиқызы Манкеева, филология ғылымдарының докторы, профессор, бас ғылыми қызметкер, А. Байтұрсынұлы атындағы Тіл білімі институты, Құрманғазы көш., 29, Алматы, Қазақстан.

About the author:

Zhamal Aitkalikzy Mankeeva, Doctor of Philology, Professor, Chief Researcher, Institute of Linguistics named after A. Baitursynuly, Kurmangazy str., 29, Almaty, Republic of Kazakhstan.

Сведения об авторе:

Жамал Айтқалиқызы Манкеева, доктор филологических наук, профессор, главный научный сотрудник, Институт языкознания им. А. Байтұрсынова, ул.Курмангазы, 29, Алматы, Казахстан.

PUBLICATION ETHICS

For authors:

Submission of articles to the scientific publication office means the authors' consent to the right of the Publisher, L.N. Gumilyov Eurasian National University, to publish articles in the journal and the re-publication of it in any foreign language. Submitting the text of the work for publication in the journal, the author guarantees the correctness of all information about himself, the lack of plagiarism and other forms of improper borrowing in the article, the proper formulation of all borrowings of text, tables, diagrams, illustrations.

The author(s) should provide a cover letter with the article to the journal editors.

Requirements for provided articles.

The article

- must be issued according to the requirements of the editorial board;
- at the time of sending the article should not be published or be pending in another edition; • must contain original research results;
- must include the results only of the author work / team of authors (the inclusion of other persons is unacceptable); It is assumed that at the time of sending the article, all authors agree with the publication in this journal and do not object to the order of indication of the authors in the article;
- should include in the list of citations only those peer-reviewed sources that were actually used in the course of the study;
- should indicate all sources used (including the work of the author / team of authors).

For reviewers:

- all articles received for review must be viewed as a confidential document. A peer reviewer has no right to use unpublished article materials in his own research. The reviewer may send material to third parties only with the permission of the editor-in-chief;
- according to the journal review policy, the journal uses a one-sided "blind" review procedure, when the authors' data are known to the reviewer. In this connection, the object of reviewing should be the results of the obtained research, and not the author/team of authors. Expert opinion should not depend on the gender, nationality, religion and other personal qualities of the author / team of authors;
- the reviewer needs to submit an objective work assessment to the editor, if necessary, suggest options for improving the submitted material;
- the reviewer must refuse to review the material, notifying the editor if he/she is not a specialist in the subject matter of the material;

For editors:

Editor-in-Chief and members of the editorial board undertake

- pay special attention to the qualitative composition of articles;
- in determining who is responsible for the article, make his reasoned decision by agreement (or disagreement) with the reviewers' decisions on the article;
- participate in meetings of the journal editorial board, make decisions on determining the content of journal issues. Editor-in-Chief;
- identifies two reviewers who are not members of the journal editorial board (scientists or specialists in relevant topics) for each article that has passed the initial review for compliance with technical requirements;
- on the basis of peer-reviews and the conclusion of the responsible member of the editorial board, makes the final decision on the publication of the received material. The decision of the editor-in-chief is brought up for discussion by the editorial board;
- In his/her decision, the Editor-in-Chief is guided solely by scientific considerations and compliance with publishing standards. The decision of the Editor-in-Chief and the editorial board should not depend on the gender, nationality, religion and other personal qualities of the author/ team of authors; Open Access Policy The journal 's articles are directly accessible to all, based on the principle that free open access to research results increases universal knowledge.

ЖАРИЯЛАУ ЭТИКАСЫ

Авторлар үшін:

Авторлардың мақалаларды редакцияға жолдауы сол мақалалардың журналда басылуына және кез келген тілде қайта басылуына Шығарушының, яғни Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің құқығы бар екендігіне келісімін білдіреді. Жұмыстың мәтінін журналда жариялауға жолдау арқылы авторлар өздері туралы мәліметтің дұрыстығына, қолжазбада плагиаттың және басқа да заңсыз көшірмелердің жоқтығына, барлық мәтін сілтемелері кесте, схема және суретті сызбалар тиісінше рәсімделгеніне кепілдік береді.

Мақала жолданған сәтте авторларосы журналда жариялануға келісімін берген және авторлардың көрсетілген ретіне қарсы емес деген ұйғарым жасалады.

Редакция мақаланың түпнұсқалық сипатын % (ұсынылатын процент – 60) өлшемінде анықтау үшін қолжетімді антиплагиат жүйелеріне сүйене отырып, талапқа сай рәсімделмеген мақалаларды себебін түсіндіріп жатпастан жарамсыз деп тану құқығын өзінде қалдырады.

Жолданған мақалаға қойылатын талаптар.

Мақала:

- безендіруге қойылған талаптарға сәйкес рәсімделуі;
- бұрын жарық көрмеген болуы немесе басқа басылымдардың қарауында жатпауы; • автордың/авторлардың тек өзіндік зерттеу нәтижелерін ғана қамтуы;
- тиісті мәселе бойынша әртүрлі елдер зерттеушілерінің ғылыми еңбектеріне шолу жасауы, индекстелетін журналдар авторларының жарияланымдарына, осы журналдың бұрынғы шығарылымдарындағы мақалаларға сілтемелер беруі.

Автор/авторлар жүгінген әдебиеттер тізіміне тек мақалада пайдаланылған дереккөздер енгізілуі және мәтінде оларға міндетті түрде сілтемелер жасалуы тиіс.

Рецензенттер үшін:

• рецензияға қабылданған әр мақала құпия құжат ретінде қарастырылуы тиіс. Рецензенттің жарияланбаған мақала материалдарын өз зерттеуінде пайдалану құқығы жоқ. Рецензент қолжазбаны бас редактордың рұқсатымен ғана үшінші тұлғаға жіберуі мүмкін;

• журналдың рецензиялау саясатына орай, авторлар туралы деректер рецензентке мәлім болған жағдайда, журнал біржақты «жабық» рецензия процедурасын қолданады. Осыған байланысты, рецензия нысаны автор/авторлар емес, зерттеулерден алынған нәтижелер болуы тиіс. Сараптамалық қорытынды автордың/авторлардың гендерлік, ұлттық, діни ұстанымдарына және басқа жеке деректеріне тәуелді болмауы қажет;

• рецензент р мақала туралы объективті пікірін және, қажет болған жағдайда, мақаланы жетілдіру ұсыныстарын беруі тиіс;

• рецензент зерттеу саласының маманы болмаса, бұл жөнінде редакциялық алқаны хабардар етіп, мақалаға пікір беруден бас тартуы керек.

Редакторлар үшін:

Бас редактор және редакция алқасының мүшелері

• жарияланатын мақалалардың сапалық құрамына ерекше көңіл бөлуі;

• мақалаға жауапты болып бекітілген жағдайда, рецензенттің/сарапшының пікірімен келісетіндігі (немесе келіспейтіндігі) жайында негізді шешімін ортаға салуы;

• редакция алқасының отырыстарына қатысуы, журнал мазмұнын анықтайтын шешім қабылдауда өз ұстанымын білдіруі;

• техникалық талаптарға сәйкестікке қатысты бастапқы іріктеуден өткен мақалаға редакция алқасы құрамынан жауапты адамды және редакция алқасы құрамына кірмейтін (тиісті сала бойынша ғалым немесе маман) екі рецензентті тағайындауы;

• рецензенттердің пікірлері мен редакция алқасының жауапты мүшесінің қорытынды пікірлері негізінде мақаланы жариялау (немесе жаратпай тастау) туралы ақырғы шешім қабылдауы;

• шешім қабылдауда тек ғылыми мүддені алға қоюы және мақаланың баспа стандарттарына сәйкестігін басшылыққа алуы тиіс.

ПУБЛИКАЦИОННАЯ ЭТИКА

Для авторов:

Отправление статей в редакцию означает согласие авторов на право Издателя, Евразийского национального университета имени Л.Н.Гумилева, издания статей в журнале и переиздания их на любом иностранном языке. Представляя текст работы для публикации в журнале, автор гарантирует правильность всех сведений о себе, отсутствие плагиата и других форм неправомерного заимствования в рукописи, надлежащее оформление всех ссылок в тексте, таблиц, схем и иллюстраций.

Предполагается, что на момент отправки статьи авторы согласны с публикацией в данном журнале и не возражают против указанного порядка авторов статей.

Редакция оставляет за собой право проверки статьи на % оригинальности (рекомендуемый процент 60) по доступным системам проверки на антиплагиат и отклонения статей, не соответствующим оформлению без объяснения причин.

Требования к предоставляемым статьям

Статья должна:

- быть представлена согласно требованиям к их оформлению;
- быть ранее не опубликованной или не находящейся на рассмотрении в других изданиях;
- содержать только результаты оригинальных исследований автора/авторов;
- включать обзоры научных трудов исследователей разных стран по аналогичной проблеме, ссылки на публикации авторов в индексируемых журналах, на статьи в предыдущих выпусках данного журнала.

Авторам следует указывать в списке литературы только те источники, которые были использованы в статье, с обязательным цитированием их в тексте

Для рецензентов:

• каждая статья, принятая к рецензии, должна рассматриваться как секретный документ. Рецензент не имеет права использовать материалы неопубликованных статей своих исследований. Рецензент может выслать материал третьим лицам только с согласия главного редактора;

• согласно своей рецензионной политике, если все сведения об авторах известны рецензенту, то журнал использует процедуру односторонней политики «закрытого» рецензирования. В связи с этим объектом рецензирования должны стать полученные результаты исследований, а не автор/авторы. Экспертное заключение не должно зависеть от гендерной, национальной, религиозной принадлежности и других персональных данных автор/авторов.

- рецензент должен давать объективную оценку статьи, а в случае необходимости, дать рекомендации по доработке статьи;
- если рецензент не является специалистом в данной сфере исследования, то должен информировать об этом редакционную коллегию и отказаться от рецензирования статьи.

Главный редактор и члены редакционной коллегии должны

- обращать особое внимание на качественный состав статей;
- при определении ответственным за статью, выносить свое обоснованное решение по согласию (или не согласию) с заключением рецензента/эксперта;
- участвовать в заседаниях редакционной коллегии, высказывать свою позицию в принятии решений по содержанию журнала;
- назначить ответственного за статью, прошедшую первичный отбор по соответствию техническим требованиям, из состава редакционной коллегии и двух рецензентов, не входящих в состав редакционной коллегии журнала (ученых или специалистов по соответствующей тематике);
- принять окончательное решение о публикации (или отклонении) статьи на основе отзывов рецензентов и заключения ответственного члена редакционной коллегии;
- при принятии решения о публикации (или отклонении) статьи руководствоваться исключительно научными соображениями и соответствием издательским стандарта

REQUIREMENTS FOR THE ARTICLE DESIGN

1. Authors wishing to publish in the journal must send their articles to the following email address: turkicjournal@gmail.com

2. Languages of publications: Kazakh, English, Russian.

3. The volume of the article – 7-15 pages.

4. Scheme of articles construction:

- Full name of the author/authors, center alignment, bold lower-case letters.

- Place of work, city, country; center alignment, timid.

- Article title-centered, without indentation, bold lowercase letters.

- Abstract (100-200 words). Keywords (5-10 words) in the language of the article.

- Text of article

- Reference (in the language of the article) and in English.

- Abstract and keywords in two other languages (authors from near and far abroad can provide this data in English and Russian, and they are translated into Kazakh by the editorial Board of the journal).

- Information about the author at the end of the article is given in three languages (English, Kazakh, Russian): Full name, academic degree, academic title, position, university name, address, city, country.

5. Use the Microsoft Word editor for Windows to type text, formulas, and tables. Text editor parameters: margins-2 cm on all sides; width alignment; font-Times New Roman, size-12; line spacing-1.15; paragraph indent-1 cm; page orientation-book.

6. References in the text to the corresponding source from the list of references are made in square brackets, for example: [1, p. 277]. The font of the list itself is Times New Roman, size-10, the first line of the paragraph-with a protrusion of 0.5 cm, width alignment with hyphenation.

7. The list of references is provided in two versions: 1) as cited in the language of the article; 2) Latin transliteration, in which the English translation is given in square brackets (see sample: References).

8. Requirements apply to scientific reviews, reviews, and personalities.

9. The article should be thoroughly checked for spelling and syntax errors and technical design. Articles that do not meet the technical requirements will be returned for revision. Returning for revision does not mean that the manuscript has not been accepted for publication.

A sample of an article

IRSTI 03.91.03 (defined by the link <http://grnti.ru/>)

V.V. Trepavlov

Institute of Russian History of the Russian Academy of Sciences, Moscow, Russian Federation

(E-mail: trepavlov@yandex.ru)

Edigü at the head of the Golden Horde: the experience of his Chagatai emigration

Abstract: In the second half of the 14th century in the ulus Khanates of the former Mongol Empire happened fading Chinggisid ruling dynasties' charisma has ebbed. The real power found itself in the hands of powerful representatives of Turkic tribal aristocracy. The most striking example of degradation of Chinggisids' royal prerogatives was sovereignty of Timur in the Chagatai Ulus. The article shows how

Mangyt Edigü Beq, during his long stay at the Timur's court, was inspired by this example and embodied the basic principles of his rule in the Golden Horde. For two decades Edigü handed the throne to his henchmen, and under all of them he was the chief lord (beqlerbegi). Furthermore, close contacts with the theologians of the environment of Timur formed the spiritual guidance of Edigü that manifested later in his campaign of Islamization of the Golden Horde nomads. **[100-200 words]**

Keywords: Edigü, Timur, Golden Horde, Chinggisids, beqlerbegi **[5-7 words/word combinations]**

MAIN TEXT OF THE ARTICLE

The main text of the article should contain the following structural elements:

- Introduction
- Materials and research methods
- The degree of research of the topic
- Analysis

- Results
- Conclusion

Литература

(образец оформления)

1. Manz B.F. The Rise and Rule of Tamerlane. – Cambridge: Cambridge univ. press, 1989. – 240 p. – **книга на английском языке**
2. Камалов С.К. О географических названиях в эпосе «Эдиге» // Историко-географические аспекты развития Ногайской Орды. – Махачкала: Наука, 1993. – С. 132–134. – **статья в научном сборнике.**
3. Улус Джучи (Золотая Орда). XIII – середина XV в. – Казань: Институт истории АН РТ, 2009. – 1056 с. – **коллективная монография.**
4. Аничкин Л.К. Золотоордынское наследие // Материалы второй Международной научной конференции «Политическая и социально-экономическая история Золотой Орды», посвященной памяти М. А. Усманова. Казань, 29–30 марта 2011 г. – Казань: ООО «Фолиант», Институт истории им. Ш. Марджани АН РТ, 2011. – 368 с. – **материалы конференции.**
5. Мухаметов Ф.Ф. Монгольская «Яса» и ее роль в системе общественных отношений империи Чингисхана // Вопросы истории. - 2007. -Т. 11. - № 5. - С. 150-155. – **статья в журнале.**
6. Малышев А.Б. Христианство в истории Золотой Орды: диссертация на соискание ученой степени кандидата исторических наук: защищена: 22.01.02 – Саратов: Наука, 2000. – 181 с. – **диссертационная работа.**
7. Сабитов Ж.М. Золотая Орда – «падчерица» казахстанской историографии. // Молодой ученый. -2015. -Т. 104. -№ 24. -С. 842-851. [Электронный ресурс] – URL: <https://moluch.ru/archive/104/23260/> (дата обращения: 07.09.2020). – **электронный источник.**
8. Логунова Г.В. Русь и Золотая Орда: проблема взаимовлияния: учеб.пособие. – Иркутск: Изд-во ИГУ, 2014. – 110 с. – **учебное пособие.**
9. Алим Дж. Золотая Орда: наследники великого ханства//Газета «Комсомольская правда». -№145. -2020. -1 апреля. – С.7-8.– **газетная статья.**

Reference

(design of sample)

1. Manz B.F. The Rise and Rule of Tamerlane. Cambridge; New York; Port Chester; Melbourne; Sydney, Cambridge univ. press, 1989. 240 p. – **book.**
2. Kamalov S.K. O geograficheskikh nazvaniyakh v epose «Edige» [About place names in the epic «Edige»], Istoriko-geograficheskie aspekty razvitiya Nogajskoj Ordy [Historical and geographical aspects of the development of the Nogai Horde] (Nauka, Mahachkala, 1993, P. 132–134). [in Russian]. – **article in a scientific collection.**
3. Ulus Dzhuchi (Zolotaya Orda). XIII – seredina XV v. [Ulus Jochi (Golden Horde). CHII - middle of SWR c.] (Institute of History of the Academy of Sciences of the Republic of Tatarstan, Kazan', 2009, 1056 p.). [in Russian]. – **collective monograph.**
4. Anichkin L.K. Zolotoordynskoe nasledie. Vypusk 2. Materialy vtoroj Mezhdunarodnoj nauchnoj konferencii «Politicheskaya i social'no-ekonomicheskaya istoriya Zolotoj Ordy», posvyashchennoj pamyati M.A. Usmanova [Golden Horde heritage. Issue 2. Materials of the Second International Scientific Conference «Political and Socio-Economic History of the Golden Horde»]. Kazan, March 29-30, 2011. Kazan': LLC «Foliant», Institute of History. Sh. Mardzhani AS RT. 2011, 368 p. – **conference materials.**
5. Muhametov F.F. Mongol'skaya «YASA» i ee rol' v sisteme obshchestvennyh otnoshenij imperii CHingiskhana [Mongolian «YASA» and its role in the system of public relations of the empire of Genghis Khan], Voprosy istorii [history issues], 11(5), 150-155 (2007) – **Journal article.**
6. Malyshev A.B. Hristianstvo v istorii Zolotoj Ordy. Dissertaciya na soiskanie uchenoj stepeni kandidata istoricheskikh nauk [Christianity in the history of the Golden Horde. Dissertation for the degree of candidate of historical sciences]. Protected: 01/22/02 Saratov: Nauka, 2000, 181 p. [in Russian]. – **dissertation.**
7. Sabitov, ZH. M. Zolotaya Orda – «padcherica» kazahstanskoj istoriografii [Holden Horde - «stepdaughter» of Kazakhstan historiography], Molodoj uchenyj [Young scientist], 24 (104), 842-851 (2015). [Electronic resource]. Available at: <https://moluch.ru/archive/104/23260/> (Accessed: 7.09.2020). [in Russian]. – **electronic source.**

8. Logunova G.V. Rus' i Zolotaya Orda: problema vzaimovliyaniya : ucheb.posobie. [Rus and the Golden Horde: the problem of mutual influence: textbook]. (Izd-vo IGU, Irkutsk, 2014, 110 p.). – **tutorial**.

9. Alim Dzh. Zolotaya Orda: nasledniki velikogo hanstva [Golden Horde: heirs of the great khanate]. Newspaper “Komsomol'skaya pravda”. №145. 2020. April. P.7-8, Almaty. – **newspaper article**.

В.В. Трепавлов

Ресей ғылым Академиясы Ресей тарихы институты, Мәскеу, Ресей Федерациясы

Алтын Орда басындағы Едіге: шағатай эмиграциясының тәжірибесі

Аннотация: XIV ғ. екінші жартысында бұрынғы Моңғол империясының ұлыстық хандықтарында билік құрған Шыңғыс әулеттерінің қуаты әлсірей бастады. Билік шын мәнінде түркілік ру-тайпа ақсүйектерінің тегеурінді өкілдерінің қолдарына көшті. Шағатай ұлысында Темірдің толық әмірін жүргізуі шынғыстекті монархтардың тозғынға ұшырауының ең айқын көрінісі болды. Мақалада маңғыт бегі Едігенің Темір сарайында ұзақ уақыт болуы арқасында осы мысалдан үлгі алып, оның негізгі қағидаларын Алтын Орданы басқаруы барысында іске жаратқаны көрсетіледі. Екі онжылдық бойына Едіге хан тағын өзі қалаған адамдарға ұсына отырып, олардың бас бегі боп саналды. Оның үстіне, Темірдің айналасындағы дін ғұламаларымен тығыз араласуы нәтижесінде Едіге өзінің рухани бағдарларын қалыптастырып, кейіннен онысын Алтын Орда көшпелілерін мұсылмандық жолына бұру әрекеттері кезінде пайдаланды... [100-200 сөз]

Ключевые слова: Едіге, Темір, Алтын Орда, шынғыстектілер, бектербегі [5-7 сөз/сөз тіркесі]

В.В. Трепавлов

Институт Российской истории Российской Академии наук, Москва, Российская Федерация

Едыгей во главе Золотой Орды: опыт чагатайской эмиграции

Аннотация: Во второй половине XIV в. в улусных ханствах бывшей Монгольской империи происходило угасание харизмы правящих чингисидских династий. Реальная власть оказывалась в руках могущественных представителей тюркской родоплеменной аристократии. Самым ярким примером деградации царственных прерогатив монархов-чингисидов было полновластие Тимура в Чагатайском улусе. В статье показано, как мангытский бек Едыгей во время своего долгого пребывания при дворе Тимура вдохновился этим примером и воплотил основные принципы его правления в Золотой Орде. На протяжении двух десятилетий Едыгей вручал ханский трон своим избранникам, при которых состоял главным беком. Кроме того, тесные контакты с богословами из окружения Тимура сформировали духовные ориентиры Едыгея, что позднее проявилось в развернутой им кампании по исламизации кочевников Золотой Орды... [100-200 слов]

Ключевые слова: Едыгей, Тимур, Золотая Орда, Чингисиды, беклербек [5-7 слов/словосочетаний]

Information about author:

Trepavlov Vadim Vinserovich, Doctor of Historical Sciences, Professor, Chief Researcher at the Institute of Russian History of the Russian Academy of Sciences, Head of the Center for the History of the Peoples of Russia and Interethnic Relations, Dm. Ulyanova, 19, Moscow, Russian Federation.

Автор туралы мәлімет:

Трепавлов Вадим Винсерович, тарих ғылымдарының докторы, профессор, РФА Ресей тарихы институтының бас ғылыми қызметкері, Ресей халықтары тарихы және этносаралық қатынас орталығының жетекшісі, Дм.Ульянов, 19, Мәскеу, Ресей Федерациясы.

Сведения об авторе:

Трепавлов Вадим Винсерович, доктор исторических наук, профессор, главный научный сотрудник Института российской истории РАН, руководитель Центра истории народов России и межэтнических отношений, Дм.Ульянова, 19, Москва, Российская Федерация.

МАҚАЛАНЫ БЕЗЕНДІРУГЕ ҚОЙЫЛАТЫН ТАЛАПТАР

1. Журналда жарияланғысы келетін авторлар өз мақалаларын turkicstudies@gmail.com электрондық мекенжайына жіберуі тиіс.
2. Жарияланым тілі: қазақ, ағылшын, орыс.
3. Мақаланың көлемі – 7-15 бет.
4. Мақала мәтіні келесі тәртіп бойынша рәсімделеді:
 - Автордың/авторлардың аты-жөні, ортасында туралау, қалың кіші әріптер.
 - Жұмыс орны, қаласы, елі; ортасында туралау, курсивті қаріп.
 - Мақаланың атауы – ортасында, шегініссіз, қалың кіші әріптер.
 - Аннотация (100-200 сөз). Мақала тіліндегі кілт сөздер (5-10 сөз).
 - Мақала мәтіні.....
 - Әдебиеттер тізімі (мақала тілінде) және ағылшын тілінде.
 - Аннотация және кілт сөздер басқа екі тілде (таяу және алыс шетел авторлары бұл деректерді ағылшын және орыс тілдерінде бере алады, қазақ тіліне журналдың редакциясы аударады).
 - Мақала соңында автор туралы ақпарат үш тілде (қазақ, ағылшын, орыс): аты-жөні (толық), ғылыми дәрежесі, ғылыми атағы, лауазымы, ЖОО (ғылыми ұйым) атауы, мекен-жайы, қаласы, елі.
5. Мәтінді, формулаларды және кестелерді теру үшін Windows жүйесіне арналған Microsoft Word редакторы пайдаланылады. Мәтін редакторының параметрлері: барлық шеті – 2 см; ені бойынша теңестіріледі; қарпі – Times New Roman, өлшемі – 12; жоларалық интервал – 1,15; абзацтық шегініс – 1 см; беттің кескіні – кітап үлгісінде.
6. Мәтіндегі әдебиеттерге ретіне қарай жасалған сілтемелер шаршы жақша арқылы рәсімделеді, мысалы: [1, 277 б.]. Тізімнің қарпі – Times New Roman, өлшемі – 10, абзацтың алғашқы тармақ шегерімі – 0,5 см, жолдан жолға көшу арқылы ені бойынша теңестіріледі.
7. Әдебиеттер тізімі екі үлгіде: 1) мақала тілінде дәйексөздердің берілуіне қарай; 2) латын транслитерациясы, оның шеңберінде шаршы жақша ішінде ағылшын тіліне аударма ұсынылады (*мақаланы рәсімдеу үлгісін қараңыз*).
8. Талаптар шолуларға, рецензияларға және есімнамаларға қатысты қолданылады.
9. **Қолжазба орфографиялық және синтаксистік қателердің болмауы мен техникалық безендіру тұрғысынан мұқият тексерілуі тиіс. Техникалық талаптарға сай келмейтін мақалалар пысықтауға қайтарылады. Пысықтауға қайтару қолжазба жариялануға қабылданған жоқ дегенді білдірмейді.**

Мақаланы безендіру үлгісі

FTAMP 03.91.03 (мына сілтеме бойынша анықталады: <http://grnti.ru/>)

В.В.Трепавлов

Ресей ғылым Академиясы Ресей тарихы институты, Мәскеу, Ресей Федерациясы

Алтын Орда басындағы Едіге: шағатай эмиграциясының тәжірибесі

Аннотация: XIV ғ. екінші жартысында бұрынғы Моңғол империясының ұлыстық хандықтарында билік құрған Шыңғыс әулеттерінің қуаты әлсірей бастады. Билік шын мәнінде түркілік ру-тайпа ақсүйектерінің тегеурінді өкілдерінің қолдарына көшті. Шағатай ұлысында Темірдің толық өмірін жүргізуі шыңғыстекті монархтардың тозғынға ұшырауының ең айқын көрінісі болды. Мақалада маңғыт бегі Едігенің Темір сарайында ұзақ уақыт болуы арқасында осы мысалдан үлгі алып, оның негізгі қағидаларын Алтын Орданы басқаруы барысында іске жаратқаны көрсетіледі. Екі онжылдық бойына Едіге хан тағын өзі қалаған адамдарға ұсына отырып, олардың бас бегі боп саналды. Оның үстіне, Темірдің айналасындағы дін ғұламаларымен тығыз араласуы нәтижесінде Едіге өзінің рухани бағдарларын қалыптастырып, кейіннен онысын Алтын Орда көшпелілерін мұсылмандық жолына бұру әрекеттері кезінде пайдаланды... [100-200 сөз]

Ключевые слова: Едіге, Темір, Алтын Орда, шыңғыстектілер, бектербегі [5-7 сөз/сөз тіркесі]

МАҚАЛАНЫҢ НЕГІЗГІ МӘТІНІ

Мақаланың негізгі мәтінінде келесі құрылымдық элементтер болуы керек:

- Кіріспе
- Материалдар және зерттеу әдістері

- Тақырыптың зерттелу дәрежесі
- Талдау
- Нәтижелер
- Қорытынды

Әдебиет

(безендіру үлгісі)

1. Manz B.F. Тамерланның өрлеуі мен ережесі. – Кембридж: Нью-Йорк; Порт Честер; Мельбурн; Сидней; Кембридж университетінің баспасы, 1989. – 240 б. – **ағылшын тіліндегі кітап**
2. Камалов С.Қ. «Едіге» эпосындағы географиялық атаулар туралы // Ноғай Ордасы дамуының тарихи-географиялық аспектілері. – Махачкала: Ғылым, 1993. – 132–134 б. – **ғылыми жинақтағы мақала.**
3. Жошы Ұлысы (Алтын Орда). XIII-XV ғасырдың ортасы. – Қазан: Татарстан Республикасы Ғылым академиясының Тарих институты, 2009. – 1056 б. – **ұжымдық монография.**
4. Аничкин Л.К. Алтын Орда мұрасы // М.А.Усмановты еске алуға арналған «Алтын Орданың саяси және әлеуметтік-экономикалық тарихы» атты екінші Халықаралық ғылыми конференция материалдары. Қазан, 29-30 наурыз, 2011 жыл. – Қазан: «Фолиант» ООО, ТР ҒА Ш.Маржани атындағы Тарих институты, 2011. – 368 б. – **конференция материалдары.**
5. Мұхаметов Ф.Ф. Моңғолша «Яса» және оның Шыңғыс хан империясының қоғамдық қатынастар жүйесіндегі рөлі // Тарих мәселелері. – 2007. – Т. 11. - № 5. – Б. 150-155. – **Журнал мақаласы.**
6. Малышев А.Б. Алтын Орда тарихындағы христиан діні: тарих ғылымдарының кандидаты дәрежесін алу үшін қорғалған диссертация: 01.22.02. – Саратов: Ғылым, 2000. – 181 б. – **диссертация.**
7. Сабитов Ж.М. Алтын Орда - қазақстандық тарихнаманың «өгей перзенті». // Жас ғалым. – 2015. – Т. 104. - № 24. – Б. 842-851. [Электрондық ресурс] - URL: <https://moluch.ru/archive/104/23260/> (кіру күні: 09.07.2020). – **электрондық ақпарат көзі.**
8. Логунова Г.В. Ресей және Алтын Орда: өзара ықпал мәселесі: оқу құралы. – Иркутск: ИМУ баспасы, 2014. – 110 б. – **оқулық.**
9. Алим Дж. Алтын Орда: ұлы хандықтың мұрагерлері // «Комсомольская правда» газеті. – №145. -2020. – 1 сәуір. – Б.7-8.– **газет мақаласы.**

Reference

(design of sample)

1. Manz B.F. The Rise and Rule of Tamerlane. Cambridge; New York; Port Chester; Melbourne; Sydney, Cambridge univ. press, 1989. 240 p. – **book.**
2. Kamalov S.K. O geograficheskikh nazvaniyah v epose «Edige» [About place names in the epic «Edige»], Istoriko-geograficheskie aspekty razvitiya Nogajskoj Ordy [Historical and geographical aspects of the development of the Nogai Horde] (Nauka, Mahachkala, 1993, P. 132–134). [in Russian]. – **article in a scientific collection.**
3. Ulus Dzhuchi (Zolotaya Orda). XIII – seredina XV v. [Ulus Jochi (Golden Horde). CHII - middle of SWR c.] (Institute of History of the Academy of Sciences of the Republic of Tatarstan, Kazan', 2009, 1056 p.). [in Russian]. – **collective monograph.**
4. Anichkin L.K. Zolotoordynskoe nasledie. Vypusk 2. Materialy vtoroj Mezhdunarodnoj nauchnoj konferencii «Politicheskaya i social'no-ekonomicheskaya istoriya Zolotoj Ordy», posvyashchennoj pamyati M.A. Usmanova [Golden Horde heritage. Issue 2. Materials of the Second International Scientific Conference «Political and Socio-Economic History of the Golden Horde»]. Kazan, March 29-30, 2011. Kazan': LLC «Foliant», Institute of History. Sh. Mardzhani AS RT. 2011, 368 p. – **conference materials.**
5. Muhametov F.F. Mongol'skaya «YASA» i ee rol' v sisteme obshchestvennyh otnoshenij imperii CHingiskhana [Mongolian «YASA» and its role in the system of public relations of the empire of Genghis Khan], Voprosy istorii[history issues], 11(5), 150-155 (2007) – **Journal article.**
6. Malyshev A.B. Hristianstvo v istorii Zolotoj Ordy. Dissertaciya na soiskanie uchenoj stepeni kandidata istoricheskikh nauk [Christianity in the history of the Golden Horde. Dissertation for the degree of candidate of historical sciences]. Protected: 01/22/02 Saratov: Nauka, 2000, 181 p. [in Russian]. – **dissertation.**
7. Sabitov, ZH. M. Zolotaya Orda – «padcherica» kazahstanskoy istoriografii [Holden Horde - «stepdaughter» of Kazakhstanian historiography], Molodoj uchenyj[Young scientist], 24 (104), 842-851 (2015). [Electronic resource]. Available at: <https://moluch.ru/archive/104/23260/> (Accessed: 7.09.2020). [in Russian]. – **electronic source.**

8. Logunova G.V. Rus' i Zolotaya Orda: problema vzaimovliyaniya : ucheb.posobie. [Rus and the Golden Horde: the problem of mutual influence: textbook]. (Izd-vo IGU, Irkutsk, 2014, 110 p.). – **tutorial**.

9. Alim Dzh. Zolotaya Orda: nasledniki velikogo hanstva [Golden Horde: heirs of the great khanate]. Newspaper “Komsomol'skaya pravda”. №145. 2020. April. P.7-8, Almaty. – **newspaper article**.

V.V. Trepavlov

*Institute of Russian History of the Russian Academy of Sciences, Moscow, Russian Federation
(E-mail: trepavlov@yandex.ru)*

Edigü at the head of the Golden Horde: the experience of his Chagatai emigration

Abstract: In the second half of the 14th century in the ulus Khanates of the former Mongol Empire happened fading Chinggisid ruling dynasties' charisma has ebbed. The real power found itself in the hands of powerful representatives of Turkic tribal aristocracy. The most striking example of degradation of Chinggisids' royal prerogatives was sovereignty of Timur in the Chagatai Ulus. The article shows how

Mangyt Edigü Beq, during his long stay at the Timur's court, was inspired by this example and embodied the basic principles of his rule in the Golden Horde. For two decades Edigü handed the throne to his henchmen, and under all of them he was the chief lord (beqlerbegi). Furthermore, close contacts with the theologians of the environment of Timur formed the spiritual guidance of Edigü that manifested later in his campaign of Islamization of the Golden Horde nomads. **[100-200 words]**

Keywords: Edigü, Timur, Golden Horde, Chinggisids, beqlerbegi **[5-7 words/word combinations]**

В.В. Трепавлов

Институт Российской истории Российской Академии наук, Москва, Российская Федерация

Едыгей во главе Золотой Орды: опыт чагатайской эмиграции

Аннотация: Во второй половине XIV в. в улусных ханствах бывшей Монгольской империи происходило угасание харизмы правящих чингисидских династий. Реальная власть оказывалась в руках могущественных представителей тюркской родоплеменной аристократии. Самым ярким примером деградации царственных prerogatives монархов-чингисидов было полновластие Тимура в Чагатайском улусе. В статье показано, как мангытский бек Едыгей во время своего долгого пребывания при дворе Тимура вдохновился этим примером и воплотил основные принципы его правления в Золотой Орде. На протяжении двух десятилетий Едыгей вручал ханский трон своим избранникам, при которых состоял главным беком. Кроме того, тесные контакты с богословами из окружения Тимура сформировали духовные ориентиры Едыгея, что позднее проявилось в развернутой им кампании по исламизации кочевников Золотой Орды... **[100-200 слов]**

Ключевые слова: Едыгей, Тимур, Золотая Орда, Чингисиды, беклербек **[5-7 слов/словосочетаний]**

Автор туралы мәлімет:

Трепавлов Вадим Винсерович, тарих ғылымдарының докторы, профессор, РФА Ресей тарихы институтының бас ғылыми қызметкері, Ресей халықтары тарихы және этносаралық қатынас орталығының жетекшісі, Дм.Ульянов, 19, Мәскеу, Ресей Федерациясы.

Information about author:

Trepavlov Vadim Vinserovich, Doctor of Historical Sciences, Professor, Chief Researcher at the Institute of Russian History of the Russian Academy of Sciences, Head of the Center for the History of the Peoples of Russia and Interethnic Relations, Dm. Ulyanova, 19, Moscow, Russian Federation.

Сведения об авторе:

Трепавлов Вадим Винсерович, доктор исторических наук, профессор, главный научный сотрудник Института российской истории РАН, руководитель Центра истории народов России и межэтнических отношений, Дм.Ульянова, 19, Москва, Российская Федерация.

ТРЕБОВАНИЯ К ОФОРМЛЕНИЮ СТАТЬИ

1. Авторы, желающие опубликоваться в журнале, должны отправлять статьи на электронный адрес: turkicjournal@gmail.com
2. Язык публикаций: казахский, английский, русский.
3. Объем статьи – 7-15 страниц.
4. Статья оформляется в следующем порядке:
 - Ф.И.О. автора/авторов, выравнивание по центру, жирные строчные буквы.
 - Место работы, город, страна; выравнивание по центру, курсив
 - Название статьи – по центру, без отступа, жирные строчные буквы.
 - Аннотация (100-200 слов). Ключевые слова (5-10 слов) на языке статьи.
 - Текст статьи
 - Литература (на языке статьи) и Reference на английском языке.
 - Аннотация и ключевые слова на двух других языках (авторы из ближнего и дальнего зарубежья эти данные могут дать на английском и русском языках, на казахский язык переводятся редакцией журнала).
 - Информация об авторе в конце статьи дается на трех языках (русском, казахском, английском): Ф.И.О. (полностью), ученая степень, ученое звание, должность, название вуза, адрес, город, страна.
5. Для набора текста, формул и таблиц используется редактор Microsoft Word для Windows. Параметры текстового редактора: поля – 2 см со всех сторон; выравнивание по ширине; шрифт – Times New Roman, размер – 12; межстрочный интервал – 1,15; абзацный отступ – 1 см; ориентация листа – книжная.
6. Ссылки в тексте на соответствующий источник из списка литературы оформляются в квадратных скобках, например: [1, с. 277]. Шрифт самого списка – Times New Roman, размер - 10, первая строка абзаца – с выступом 0,5 см, выравнивание по ширине с переносами.
7. Список литературы предоставляется в двух вариантах: 1) по мере цитирования на языке статьи; 2) латинской транслитерацией, в рамках которого в квадратных скобках дается перевод на английский язык (см. Образец: Reference).
- 8 Требования распространяются на научные обзоры, рецензии и персоналии.
9. **Статья должна быть тщательно выверена на орфографические и синтаксические ошибки и техническое оформление. Статьи, не соответствующие техническим требованиям, будут возвращены на доработку. Возвращение на доработку не означает, что рукопись не принята к публикации.**

Образец оформления статьи

МРНТИ 03.91.03 (определяется по ссылке: <http://grnti.ru/>)

В.В. Трепавлов

Институт Российской истории Российской Академии наук, Москва, Российская Федерация

Едыгей во главе Золотой Орды: опыт чагатайской эмиграции

Аннотация: Во второй половине XIV в. в улусных ханствах бывшей Монгольской империи происходило угасание харизмы правящих чингисидских династий. Реальная власть оказывалась в руках могущественных представителей тюркской родоплеменной аристократии. Самым ярким примером деградации царственных прерогатив монархов-чингисидов было полновластие Тимура в Чагатайском улусе. В статье показано, как мангытский бек Едыгей во время своего долгого пребывания при дворе Тимура вдохновился этим примером и воплотил основные принципы его правления в Золотой Орде. На протяжении двух десятилетий Едыгей вручал ханский трон своим избранникам, при которых состоял главным беком. Кроме того, тесные контакты с богословами из окружения Тимура сформировали духовные ориентиры Едыгея, что позднее проявилось в развернутой им кампании по исламизации кочевников Золотой Орды... **[100-200 слов]**

Ключевые слова: Едыгей, Тимур, Золотая Орда, Чингисиды, беклербек [5-7 слов/словосочетаний]

ОСНОВНОЙ ТЕКСТ СТАТЬИ

Основной текст статьи должен содержать следующие структурные элементы:

- Введение
- Материалы и методы исследования
- Степень изученности темы
- Анализ
- Полученные результаты
- Вывод

Литература

(образец оформления)

1. Manz B.F. The Rise and Rule of Tamerlane. -Cambridge: Cambridge univ. press, 1989. -240 p. – **книга на английском языке**
2. Камалов С.К. О географических названиях в эпосе «Эдиге» // Историко-географические аспекты развития Ногайской Орды. – Махачкала: Наука, 1993. – С. 132–134. – **статья в научном сборнике.**
3. Улус Джучи (Золотая Орда). XIII – середина XV в. – Казань: Институт истории АН РТ, 2009. – 1056 с. – **коллективная монография.**
4. Аничкин Л.К. Золотоордынское наследие // Материалы второй Международной научной конференции «Политическая и социально-экономическая история Золотой Орды», посвященной памяти М. А. Усманова. Казань, 29–30 марта 2011 г. – Казань: ООО «Фолиант», Институт истории им. Ш. Марджани АН РТ, 2011. – 368 с. – **материалы конференции.**
5. Мухаметов Ф.Ф. Монгольская «Яса» и ее роль в системе общественных отношений империи Чингисхана // Вопросы истории. – 2007. – Т. 11. - № 5. - С. 150-155. – **статья в журнале.**
6. Малышев А.Б. Христианство в истории Золотой Орды: диссертация на соискание ученой степени кандидата исторических наук: защищена: 22.01.02 – Саратов: Наука, 2000. – 181 с. – **диссертационная работа.**
7. Сабитов Ж.М. Золотая Орда – «падчерица» казахстанской историографии. // Молодой ученый. -2015. – Т. 104. - № 24. – С. 842-851. [Электронный ресурс] – URL: <https://moluch.ru/archive/104/23260/> (дата обращения: 07.09.2020). – **электронный источник.**
8. Логунова Г.В. Русь и Золотая Орда: проблема взаимовлияния: учеб.пособие. – Иркутск: Изд-во ИГУ, 2014. – 110 с. – **учебное пособие.**
9. Алим Дж. Золотая Орда: наследники великого ханства//Газета «Комсомольская правда». - №145. – 2020. – 1 апреля. – С.7-8.– **газетная статья.**

Reference

(design of sample)

1. Manz B.F. The Rise and Rule of Tamerlane. Cambridge; New York; Port Chester; Melbourne; Sydney, Cambridge univ. press, 1989. 240 p. – **book.**
2. Kamalov S.K. O geograficheskikh nazvaniyakh v epose «Edige» [About place names in the epic «Edige»], Istoriko-geograficheskie aspekty razvitiya Nogajskoj Ordy [Historical and geographical aspects of the development of the Nogai Horde] (Nauka, Mahachkala, 1993, P. 132–134). [in Russian]. – **article in a scientific collection.**
3. Ulus Dzhuchi (Zolotaya Orda). XIII – seredina XV v. [Ulus Jochi (Golden Horde). CHII - middle of SWR c.] (Institute of History of the Academy of Sciences of the Republic of Tatarstan, Kazan', 2009, 1056 p.). [in Russian]. – **collective monograph.**
4. Anichkin L.K. Zolotoordynskoe nasledie. Vypusk 2. Materialy vtoroj Mezhdunarodnoj nauchnoj konferencii «Politicheskaya i social'no-ekonomicheskaya istoriya Zolotoj Ordy», posvyashchennoj pamyati M.A. Usmanova [Golden Horde heritage. Issue 2. Materials of the Second International Scientific Conference «Political and Socio-Economic History of the Golden Horde»]. Kazan, March 29-30, 2011. Kazan': LLC «Foliant», Institute of History. Sh. Mardzhani AS RT. 2011, 368 p. – **conference materials.**
5. Muhametov F.F. Mongol'skaya «YASA» i ee rol' v sisteme obshchestvennyh otnoshenij imperii CHingiskhana [Mongolian «YASA» and its role in the system of public relations of the empire of Genghis Khan], Voprosy istorii [history issues], 11(5), 150-155 (2007) – **Journal article.**
6. Malyshev A.B. Hristianstvo v istorii Zolotoj Ordy. Dissertaciya na soiskanie uchenoj stepeni kandidata istoricheskikh nauk [Christianity in the history of the Golden Horde. Dissertation for the degree of candidate of historical sciences]. Protected: 01/22/02 Saratov: Nauka, 2000, 181 p. [in Russian]. – **dissertation.**
7. Sabitov, ZH. M. Zolotaya Orda – «padcherica» kazahstanskoj istoriografii [Holden Horde - «stepdaughter» of Kazakhstani historiography], Molodoj uchenyj [Young scientist], 24 (104), 842-851 (2015). [Electronic

resource]. Available at: <https://moluch.ru/archive/104/23260/> (Accessed: 7.09.2020). [in Russian]. – **electronic source**.

8. Logunova G.V. Rus' i Zolotaya Orda: problema vzaimovliyaniya : ucheb.posobie. [Rus and the Golden Horde: the problem of mutual influence: textbook]. (Izd-vo IGU, Irkutsk, 2014, 110 p.). – **tutorial**.

9. Alim Dzh. Zolotaya Orda: nasledniki velikogo hanstva [Golden Horde: heirs of the great khanate]. Newspaper “Komsomol'skaya pravda”. №145. 2020. April. P.7-8, Almaty. – **newspaper article**.

В.В. Трепавлов

Ресей ғылым Академиясы Ресей тарихы институты, Мәскеу, Ресей Федерациясы

Алтын Орда басындағы Едіге: шағатай эмиграциясының тәжірибесі

Аннотация: XIV ғ. екінші жартысында бұрынғы Моңғол империясының ұлыстық хандықтарында билік құрған Шыңғыс әулеттерінің қуаты әлсірей бастады. Билік шын мәнінде түркілік ру-тайпа ақсүйектерінің тегеурінді өкілдерінің қолдарына көшті. Шағатай ұлысында Темірдің толық әмірін жүргізуі шынғыстекті монархтардың тозғынға ұшырауының ең айқын көрінісі болды. Мақалада маңғыт бегі Едігенің Темір сарайында ұзақ уақыт болуы арқасында осы мысалдан үлгі алып, оның негізгі қағидаларын Алтын Орданы басқаруы барысында іске жаратқаны көрсетіледі. Екі онжылдық бойына Едіге хан тағын өзі қалаған адамдарға ұсына отырып, олардың бас бегі боп саналды. Оның үстіне, Темірдің айналасындағы дін ғұламаларымен тығыз араласуы нәтижесінде Едіге өзінің рухани бағдарларын қалыптастырып, кейіннен онысын Алтын Орда көшпелілерін мұсылмандық жолына бұру әрекеттері кезінде пайдаланды... **[100-200 сөз]**

Ключевые слова: Едіге, Темір, Алтын Орда, шынғыстектілер, бектербегі **[5-7 сөз/сөз тіркесі]**

V.V. Trepavlov

*Institute of Russian History of the Russian Academy of Sciences, Moscow, Russian Federation
(E-mail: trepavlov@yandex.ru)*

Edigü at the head of the Golden Horde: the experience of his Chagatai emigration

Abstract: In the second half of the 14th century in the ulus Khanates of the former Mongol Empire happened fading Chinggisid ruling dynasties' charisma has ebbed. The real power found itself in the hands of powerful representatives of Turkic tribal aristocracy. The most striking example of degradation of Chinggisids' royal prerogatives was sovereignty of Timur in the Chagatai Ulus. The article shows how

Mangyt Edigü Beq, during his long stay at the Timur's court, was inspired by this example and embodied the basic principles of his rule in the Golden Horde. For two decades Edigü handed the throne to his henchmen, and under all of them he was the chief lord (beqlerbegi). Furthermore, close contacts with the theologians of the environment of Timur formed the spiritual guidance of Edigü that manifested later in his campaign of Islamization of the Golden Horde nomads. **[100-200 words]**

Keywords: Edigü, Timur, Golden Horde, Chinggisids, beqlerbegi **[5-7 words/word combinations]**

Сведения об авторе:

Трепавлов Вадим Винцерович, доктор исторических наук, профессор, главный научный сотрудник Института российской истории РАН, руководитель Центра истории народов России и межэтнических отношений, Дм.Ульянова, 19, Москва, Российская Федерация.

Автор туралы мәлімет:

Трепавлов Вадим Винцерович, тарих ғылымдарының докторы, профессор, РФА Ресей тарихы институтының бас ғылыми қызметкері, Ресей халықтары тарихы және этносаралық қатынас орталығының жетекшісі, Дм.Ульянов, 19, Мәскеу, Ресей Федерациясы.

Information about author:

Trepavlov Vadim Vinserovich, Doctor of Historical Sciences, Professor, Chief Researcher at the Institute of Russian History of the Russian Academy of Sciences, Head of the Center for the History of the Peoples of Russia and Interethnic Relations, Dm. Ulyanova, 19, Moscow, Russian Federation.